

(Árva) Bethlen Kata

A „protestáns Antigoné”

(1700–1759)

Egy olyan hősnő, aki két férjét és tíz gyermekét elveszítvén jóformán eggyé vált önmaga keserves, maga adta előnévvel, az „árva” szóval, nem igényel további minősítést, hangzatos címeket, ez a rövidke szó önmagáért beszél, saját műveiben, a róla szóló elemzésekben, esszéikben, Németh László és Kocsis István drámáiban.

Bethlen Kata Erdély egyik legpatinásabb családjának sarjaként, gróf Bethlen Sámuel negyedik gyermekeként jött a világra 1700 novemberében Bonyhán. Nagybátyja nem más, mint Bethlen Miklós, akivel nemcsak a közeli atyafiság, de az írói tehetség is összeköti. Annak ellenére, hogy Miklós feljegyzései egyben a korabeli Európát bemutató, változatos kalandok, míg unokahúga élettere meglehetősen szűk, nem lép túl Erdély és a családi birtokok határain. De annál több benne a belső történet, a belső vándorlás – mintha Avila író szentjével, Terézszel találkozoznánk, harcos protestáns kiadásban!

Kata életének tragédiája még jóval a sorozatos halálesetek előtt, tizenhét éves korában elkezdődött, amikor anyja szüntelen unszolására katolikus mostohatestvérének, Haller Lászlónak a felesége lett. Valójában nem magával a jámbor és szelíd Hallerrel gyűlt meg az ifjú Kata asszony baja, hanem férje felekezetével. Meggyőződéses, már-már megszállott kálvinista lévén a vegyes házasságot, a „felemás igát” az egyik legszörnyűbb e világi csapásnak tekintette. Ez az érzés csak fokozódott a férj korai és gyors pestishalála után, amikor a katolikus rokonok irgalmatlanul elszakították gyermekeitől, s az erőszakos áttérítéssel – a mindössze két évet megélt és máris, zsenge kora ellenére, határozott protestáns virtust (legalábbis büszke anyja leírása szerint!) mutató Samukát kivéve – végleg elfordították „eretnek” anyjuktól a gyermekek szívét.

Bethlen Kata rövid idő múlva ismét férjhez ment, ezúttal már református társhoz, az apja korú gróf Teleki Józsefhez, akivel számos közös gyermeke született. Harminckét évesen lett özvegy, ezt követően a Teleki gyermekek néhány hónap alatt mind követték apjukat a sírba. S közben nem szűnt meg az ádáz felekezeti háborúskodás a Haller családdal a két életben maradt gyermek miatt.

Ebbe a már-már elviselhetetlen veszteségsorozatba bárki más belerokkant volna, Kata azonban szinte természetfeletti (mert Istentől kapott!) erővel szolgálta nem csupán ősei hitét, hanem a számtalan rá-szoruló embert is. Gyógyítással, iskolák támogatásával, egy hatalmas és értékes (később a nagyenyedi dűlásban elpusztult), az ottani kollégiumnak adományozott bibliotéka összegyűjtésével, iparfejlesztéssel s

végül, de talán elsősorban: állandó gyógyító munkával. Olyannyira, hogy a két világháború közti Erdély jeles orvostörténésze, dr. Pataky Jenő Árva Bethlen Kata, az első magyar orvosnő címmel publikált róla dolgozatot a Pásztortűz 1926/20. számában. Orvosló tehetségére, a szembetegségek gyógyításában való jártasságára már egykori alumnusa s későbbi udvari papja, Bod Péter is felfigyelt, s Tiszta, fényes, drága bíbor című versében ezekkel a szavakkal búcsúztatta el asszonyát:

Tudta sok jó fűnek hasznos erejét is,
Gyógyítást gyakorlott gyakran még maga is,
Kivált szem fájdalmát böltsen orvoslotta,
Hályogot a szemről könnyen eloszlatta.

Az eddig felsorolt, már önmagukban nagyon változatos tevékenységek nyilvánvalóan csodálatra készítetik az utókort. Árva Bethlen Kata azonban ennél sokkal többet tett. Egy teljes írói életművel járult hozzá nemcsak a magyar kegyességi, de a magyar szépirodalom, különösen a regény fejlődéséhez is. Leghamarabb közvetlenül halála előtt befejezett munkája, a Védelmező erős pajzs című imádságoskönyv jelent meg. Fő műve, az Életének maga által való leírása udvari papja, Bod Péter szöveggondozói munkájának köszönhetően vált közkinccsé nem sokkal azután, hogy az úrasszony ötvenkilencedik évében Fogarason visszaadta lelkét Teremtőjének. 1922-ben pedig Szádeczky Kardoss Lajos adta közre a Széki gróf Teleki József özvegye, bethleni Bethlen Kata grófnő írásai és levelezése című kötetet, amelynek nyomán később számos, tudományos igényű, jegyzetekkel pontosított önéletrajz-kiadás született, illetve 2002-ben Kolozsvárott egy erdélyi kutató és Bethlen Kata fogarasi „földije”, Lakatos-Bakó Melinda példaszerű munkájának köszönhetően egy, a korábnál gazdagabb levélgyűjtemény.

Ennyi megélt és fel nem dolgozható nyomorúság, felekezeti és magánemberi gyötörődés után joggal hihetnénk, hogy Árva Bethlen Kata írásaiban is mindenkor és kizárólagosan a gyász megtestesült szobra, híven ahhoz a névhez, amelyet Németh László adott neki: Antigoné. Ámde Németh László, aki veretes drámában is megörökítette Erdély nagy Árvájának életét és szenvedéseit, egy másik névvel is felékesítette őt, amikor ezt írta róla szóló, Sziget Erdélyben című esszéjében: „A mi protestáns Antigonénk erdélyi Sévigné is.” Vagyis egyfelől valóban sorozatos veszteségek és küzdelmek árnyékában élő, örök gyászba kényszerített asszony, de egyben jóízűen anekdotázó, apró-cseprő dolgokról nőiesen mesélgető asszonyság is, helyenként éppen olyan életteli, mint világhírű francia névadója, Madame Sévigné.

Érdekes, ugyanakkor nagyon megható jelenség, hogy a kortársai által gyakran bírált asszonyt (s ebbe még a kálvinista Bethlenek és Telekiek is „besegítettek”, nem szenvedhetvén Kata vasakarátát, sokoldalú tudását s azt, hogy nem elégedett meg az „Árva” jelző oltalmában elvárható, passzív, örökös szepegéssel, hanem veszteségei ellenére a cselekvés, az alkotás embere maradt!) kétszáz évvel később szinte „Kata asszony lovagjai”-ként vették körül írók, irodalomtörténészek, nem szerepét meghamisító, de tudatos rehabilitáló szándékkal. Közéjük számíthatjuk Szávai Jánost, az önéletrajz-szakértő tudóst is, aki azonban nem csupán az áldozatot látja benne. Magyar emlékirók című könyvének Kata-fejezetében, a Szent vagy szörnyeteg?-ben ezt olvashatjuk: „[...] Bethlen Kata viszont [szembeállítva nagybátyjával, Bethlen Miklóssal! – P. É.] a hajthatatlan és hajlíthatatlan, minden csapásnak makacsul ellenálló hősnek a típusa. Még a jellem torzulásának árán is. De talán éppen ez az a minta, a hit kérlelhetetlen keménységének s a minden próba megállásának szükségszerű összekapcsolódása, amit jövendő olvasóinak fel akar mutatni.” Ebből a találó leírásból legfeljebb a „jellemtorzulást” érzem valamelyest félrevívó minősítésnek.

Ma, a XXI. században, amikor a hit- és tanvédelem kérdései sokkal kevésbé foglalkoztatják az embereket, mint Árva Bethlen Kata idejében, ha nem is modellnek, de ösztönzőnek tekintve őt, mindenképpen érdekes elmélyednünk írásában. Annál is inkább, mert ösztönös írói zsenialitással olykor egy-egy kivételesen komikus közjátékot is beiktat a hitvédelmi dramolettek közé. Hol tragikus, hol kifejezetten komikus közjátékokat. Például a végtelenül mulatságos szenteltbáránycsont-epizódot, amelyben egy, a Bethlen–Haller-ház-tartásban húsvételő, megrögzötten babonás jezsuita az ünnepi pecsenye lerágott, zsenge báránypordáival akarná elhallgattatni a kerti tóban harsányan kuruttyoló békákat – természetesen sikertelenül.

A humor egyébként még élete utolsó heteiben sem hagyja el a sok-sok éve tüdőbántalmakban vagy tbc-ben vagy tüdő- és szívastmában szenvedő, lassú és kínos halállal szembenező nagyasszonyt. Körülbelül három héttel halála előtt – 1759. július 29-én hunyt el Fogarason – betegágyában diktálja utolsó levelét unokaöccsének, Teleki Lászlónak. Ebben a levélben aztán akad minden: aprólékos, már-már kórlapszerű helyzetjelentés, önirónia és orvoscsubólás, de ugyanakkor Isten iránti mélységes szeretet, hit, hála és feltétlen bizalom is.

Van egy olyan, nagyon emlékezetes mondat ebben a levélben, amelyre szeretném külön nyomatékkel felhívni a figyelmet, az, amelyben a – mai szóval természetgyógyászati – módszereket olyan hatástalannak nevezi, mint a Jerikó falainak erejét kikezdeni nem tudó kürtök szavát: „Éltem ugyan némi enyhítő házi eszközökkel, de ha a nyavalyámnak mivoltát meggondoljuk, s azon eszközöket, csak úgy járulhattak a természet után orvosoltatásomhoz, mint a kürtszó Jerikó falainak bontásához.”

S ha már ezt a Teleki Lászlóhoz intézett, búcsúzásnak is tekinthető levelet említettük, idézzük egy másik, ugyancsak neki szóló, 1754. január 21-én Sorostélyon írott episztola nagyon nőies, a levelek és az önéletírás mikrotörténelmi gazdagságát beszédesen érzékeltető utóiratát: „P. S. Az Öcsémuram köntösit elkészítvén a szabó, itt vagyon, de mivelhogy kedves menyemasszony gombokat nem adott hozzá, a virágokat fel nem varrhatta. Kérem kedves menyemasszonyt, ne sajnáljon olyan gombszár végibe való 32 rózsákat csináltatni nékem, mineműek az öcsémuram dolmányára csináltattak; ha a mód lehet benne, mentül hamarébb, hadd készüljenek el, és menyemasszony atyafiságából hadd tudhassam, mikorrá lesznek készen, s mennyi lészen az áruk. Gombszár pedig nem kívántatik. Kedves menyemasszonyom atyafiságát meg igyekszem szolgálni.” A levélrészletből egyébként az is kiténik, hogy a sok gyermekét veszített Árva Bethlen Kata igyekezett a nagyszámú atyafiság köréből gondoskodását örömmel fogadó lelki gyermekeket gyűjteni maga köré. Közülük a legközelebbi Teleki László és felesége volt.

Térjünk vissza ezek után az „igazi” Katához, a folyton hadban lévő, XVIII. századi Debóráként harcoló asszonyhoz, aki Németh László drámájában ezekkel a szavakkal hártja el Haller László leánykérését: „Természetem is nehezebb, mint asszonyom anyámé. Úgy van, ahogy az imént Kölesériné asszonyom és kigyelmed csúfoltak: azok a régi goromba prédikátorok meg a Bethlen őseim béreltek énbennem szállást, s én nem is sajnálom tőlük az ifúságom. Inkább legyen halottak háza, mint hogy a világ bemocskolja. Azért hát kegyelmed is vegye el elméjét erről a sírbolttal való házasságról: elég magavallású kisasszony táncolja a lengyelt gubernátor uraiméknál.”

S nagyon jellemző rá az az ugyancsak Németh Lászlótól származó mondat is, amely mintegy megvilágítja Kata viszonyát Istenhez és embertársaikhoz. Anyjának mondja ezeket a szavakat, még a egyes házasság megkötése előtt: „A szeretetnek nincsen más fundamentuma: csak a vallás. Egymást is csak az Isten szeretetében szerethetjük.”

Ehhez a magatartáshoz, ehhez a következetességhez önmagában a konok „Bethlen-vér” aligha lett volna elegendő. A zsigeri vonzásokon és választásokon túl több mint ötszáz tételt kitévő, kézíratos és nyomtatott magyar művekből álló Magyar Bibliothecájának, nagy becsben tartott könyvtárának is köszönhető.

E könyvtár teljes lajstroma – a már említett enyedi dűlás ellenére – fennmaradt, hála Kata literátus udvari papja, Bod Péter szorgalmának. A Simon Melinda – Szabó Ágnes szerzőpár Bethlen Kata könyvtárának rekonstrukciója című könyvéből (Szeged, 1997) megismerhetjük egyrészt a nagyasszony legkedvesebb olvasmányait, de megtudhatjuk azt is, hogy ő – sok könyvgyűjtőtől eltérő módon – nemcsak gyűjtött és kiadásra segített arra érdemes könyveket, hanem a falusi iskolák diákjait is ellátta méltó olvasmányokkal. Martonosi Gyűjtő János így írt erről 1735-ben: „Hogy a tiszta tudomány nagyobb nevededést vehetne itt és jövőre is gyökeret verne, a méltóságos patróna asszony [...] könyveket küldött, melyeket ki is osztottunk a tanulóknak, grammatikákat, rudimentákat, öreg és kis kathekéziseket, férfinak s leánynak való ábécéket, zoltárokat, szám szerint negyvenkét darab könyvet...”E sorok is tanúsítják, hogy az 1735-re már végzetesen magára maradt asszony, mai szemmel néhol talán riasztónak tűnő nézetei ellenére, igenis anyaszívú maradt, s gondja volt arra, hogy a birtokain felnövekvő fiatalok közül sokan méltó olvasmányokat kapjanak.

A szegedi könyvtártörténeti kiadványból az is kiderül, hogy ő maga milyen munkákat olvasott a legszívesebben. A Biblia mellett számos puritán könyvet, köztük külön hangsúllyal a Rákóczi fiúk lelkipogondozójaként ismert Keresztúri Bíró Pál munkáit, továbbá a gyászévtized-mártír Czeglédi István könyveit s természetesen számos botanikai és orvosi kiadványt, amelyekkel „orvosnői” tevékenységében igyekezett megerősödni. Bod Péter már idézett gyászversében Katára, a könyves asszonyra így emlékezik:

Más időtöltése könyvek olvasása:

Imádsága után ez az ő szokása,

Biblia után az első, s a magyarázása,

Az után a többek; szokott gyakorlása.

Az Árva Bethlen Kata egyéniségét, életművét nagyra becsülők számára végül nagy örömet jelenthet, hogy magyarságtudományi, Erdély-ismereti forrásnak és egyháztörténeti háttéranyagnak s lélektani munkának egyaránt kiváló Önéletírása néhány éve már angolul is olvasható, egy nem mindennapian elkötelezett, jelenleg Zánkán élő és alkotó angol műfordító (és régi magyar irodalomunk tudós ismerője, rajongója!), Bernard Adams jóvoltából.

PETRÓCZI ÉVA

Szemelvények Bethlen Kata műveiből

ÖNÉLETÍRÁSA

Előljáró beszéd a keresztyén istenfélő olvasóhoz

1

Az Istennek bölcsessége mélységes, meglábalhatatlan, utai megtudhatatlanok; ítéleti végére mehetetlenek, az emberi elme azokat fel nem éri; az Isten cselekedeteit csak csudálja; de azt nem kérheti: miért cselekedesz ezt vagy amazt? Mindazonáltal meg kell azt vallani nagy alázatossággal, hogy minden cselekedetei szentek, igazak; méltatlan senkit ítéletei nem találnak: sőt, igaz ítéletének idején is kegyelmességét abban mutatja meg, hogy az idő szerént való büntetésekkel és nehéz keresztekkel bölcsen magához vezérli a tőle elhajlott, az utairól eltévelyedett bűnös embert.

Az Istennek beszédében bővségesen találtak erre világos példák, hogy még a legkedvesebb és szerelmesebb embereiben is az Isten a bűnt büntetlen nem hagyta; sőt gyakorta azokat szokta szorosabban meglátogatni és ostromozni, akik őfelségéhez közelebb járulnak, amint ennek példáját hagyá az Áron familiájában, 3 Mózes X. 3., azholott ez, amit szólott az Úr, mondván; akik én hozzám közel vagynak, azokban szenteltetem meg, és mind a sokaság előtt megdicsőíttetem. A Szent Pál pedig az Isten bölcs utait így adja elő, Zsid. XII. 6. Akit szeret az Úr, megdorgálja, megostoroz pedig mindent, valakit fiává fogad.

2

Az Isten ostora, mellyel a maga fiait, leányit kezéhez tanítja, a nyavalyák és az életbéli sok keresztek: mind az Ó- s mind az Újtestamentomi írásokban sok példajok vagyon erre a keresztviseleknek terhek alatt csüggedező lelkeknek, hogy az Istennek legkedvesebb szentei is ezen az úton mentenek által az Isten szent színének látására, sőt ez az egy út, amelyen az idvességre juthatunk, amint a Szent Pál előnkbe adta, Cselek. XVI. 22., ezt mondván: Hogy sok háborúságok által kellene nekünk az Istennek országába mennünk. A nyavalyának pedig nagyságát, a keresztnak súlyosságát, maga a kegyelmes és szent Úristen mérsékli mind azt, mennyi légyen, mind azt, meddig tartson, hogy a nyomorult, bűnös embernek gyengélkedő hite egészen el ne fogyjon, s teljességgel el ne vesszen.

3

Ezen bölcs, nagy hatalmú, igen szent és igaz ítéletű Istennek tetszett az én sok és megszámlálhatatlan nagy bűneimért az én életemet is egész gyermekésemőtől fogva mind ez ideig, sok nyavalyák és igen nehéz keresztek alá rekeszteni, annyira, hogy elfolyt életemben ritkán engedett csak pihenést is vennem. Sőt, midőn egyik keresztemet könnyebbitte is, és azt gondoltam, immár megszűnt, hogy erőt végyek, akkor más, és újabb s terhesebb keresztet bocsátott erőtelen vállaimra. Jól vagyon, édesatyám, édes Istenem, hogy engemet ez világgal elereszkednem nem engedtetél; ezután is légyen meg mint mennyen, földön, úgy szintén énkörnyülöttem is szent akaratom. Vidd végbe, valamelyek szent felségednek tetszenek, csakhogy drága kegyelmedet éntőlem el ne végyed, hanem adj elégséges erőt, hadd viselhessem szent akaratom szerént mindenekben magamat, és békeséges türéssel hordozhassam keresztemnek súlyos terhét.

4

Kívántam ez világi sok próbák és kísértetek között folyó életemet igen röviden, és amennyire lehetett, mindeneknek megsértések nélkül leírni: melyben a szíveket és veséket vizsgáló Isten tudja, hogy nem az én feltett célom és szándékom, hogy holtom után másokat kívánnék megmocskolni: távul vagyok az ilyen igyekezettől: hanem inkább ez az én feltett jó végem, hogy lássák meg mások a kegyelmes Istennek nagy erejét az én igen nagy erőtelenségemben. És ha kiknek az Isten nehéz keresztet ad, vegyék észre azt innen is, hogy a Jóisten soha az övéire olyan próbákat nem ereszt, amelyeknek elviselésre eléendő kegyelmet is ne adna. Mert én mind testemnek gyenge voltára nézve ezeket a szörnyű nehéz és szüntelen rajtam fekvő nyavalyákat el nem viselhettem volna, mind pedig gyenge hitemnek próbáltatását meg nem győztem volna; hanem mindezeket az én jó Istenemnek kegyelme győzte meg énáltalam: melyekben hasonlatos voltam a Mózes csipkebokrához, amely noha erős tűzben égett, de meg nem emésztetett.

5

Hogy pedig világi életemnek leírásában némely személyeket nevezet szerint ki kellett írnom, magamon kívül, ezt a szükség így kívánta, mert különben magam állapotját is világosan leírnom nem lehetett volna, hanem azokról is emlékezném, akik között volt életem. De ezt én úgy igyekeztem cselekedni, hogy semmiben lelkem ismeretét meg ne sérteném; se azokat, még akik vétettek is sokképpen ellenem, valami indulatból meg ne bántanám. Nem is írtam fel az én némely világon kapó emberektől való megbántásomnak még csak dézsmáját is; mert az igen sokra terjedett volna. Nehézségből származott indulatom pedig (adok hálát érte az én Istenemnek) bizony senki ellen nincsen: mert azt az Isten kegyelme által én már mind meggyőztem. Semmi megbántatásomat mindaddig fel nem írtam, valamíg az én édes atyámnak kegyelme által indulatimat megcsendesítvén, békességesen azt meg nem vizsgáltam, hogy józanon tehetnék arról ítéletet. Te is, én Istenem, én szívemnek teljessége, úgy igazgassad ezután is indulatimat, hogy a te dicsőségedet meg ne sértsem, felebarátomat ez írásommal meg ne bántsam, hanem amint kívánom, a te dicsőséged ezáltal is öregbüljön. Ámen.

*

A szentelbáránycsont-epizód

35

Mínthogy abban az időben a pápisták magok házoknál udvari papot nem szoktak volt tartani, úgy az én uram sem tartott, sőt mikor papjai jöttek is, erősen oltalmazta, hogy valamit ellenem ne szóljanak. Mínthogy pedig az ember vélek a Szentírásból nem beszélhetett, mert azt ők kerülték, azért én is azt a módot vettem volt fel, hogy ha ellenem szólottak, mentől keményebben és vastagabban kívántam nékik megfelelni; melyre nézve ők is nem merték igen nagyjára beszédbe elegyedni velem, akik pedig még nem ismertek, az én uram mindenkor megmondotta, hogy az Istenért ne szóljanak ellenem, mert igen meg szoktam felelni. A csudatételeket is megmondotta, hogy ne beszéljék előttem, mert én nem hiszem, osztán s csak csúfolódom véle.

36

Egy barát, éppen nagy böjtben lévén ott beszéd asztalnál, az húsvétra megszenteltetett báránynak és egyéb szentelt eledeleknek erejéről, a többi között, azt a csudálatos hasznát is mondá, hogy egyszer a megszenteltetett báránynak csontjából egy tóba esett volt valami részecske, s mindjárt a tóban lévő békák mind elnémultak, úgyhogy mindez máig is azon tóban egy béka sem rekeg. Melyre én is nevetvén mondám: Bizony igen akarom, hogy kegyelmed ilyen jó orvosságra tanított, mert én is eluntam itt a békák énekléseket hallgatni. Akkor is az én uram mindjárt mondá: Az Istenért, atyámuram, miért beszélsz kegyelmed a feleségem előtt ilyeneket; mert ha csak szert tehet reája, bizony megpróbálja.

37

Eltelvén a böjt, húsvétra egy magyarországi atyjafia az én uramnak, Haller Imre, ki is igen nyughatatlan, vásott természetű ifjú volt, odajött, voltak más pápista emberek is, első napján az innepnek én a templomba mentem; elmentek ők is a magok templomjokba, azholott hamar általesvén a misén, a templomból visszamentenek, hosszas böjtjök után alig várták, hogy húst ehessenek, késő volt az ebéd készülését várni; hanem a szentelt ételekhez csak sietve leültek, a szent borból jól ittak, annyira, hogy mikor én a templomból hazamentem, a sok szent eledelekből úgy laktak volt, hogy a szent kaláccsal már egymást hajigálták. A szegény barátot majd megütötte a guta bújában, hogy a szent dolgokkal ennyire visszaélnék: szedte mindenfelől a búlátott a szent morzsalékokat, hogy a tűzbe vethesse: eleget protestált, hogy kárhuzatos vétek azt elhullatni; de minthogy már jóllaktak volt, arra semmit sem hajtottak. Én is meghagyom egy legénynek, hogy a bárány szent csontjából vagy két darabot szerezzen, minthogy a külső cselédeink, egyen kívül, mind reformátusok voltak; a szegény barát sem vigyázhatott mindenfelé, két jó vastag csontot az inas eldugván, béhozott hozzám; melyeket a fejéregyházi kerítésből kétfelé bévetettem a tóba, hogy a békák megnémuljanak. Mikor estve vacsoránál ülnénk, és a békák is nagy rekegással szólanának, kezdem a baráttól újabban kérdezni a szentelt csontok hasznait, melyből az én uram gyanítván a dolgot, kezdi tudakozni, talán megpróbáltam: melyre mondám, hogy meg, minden bizonnal. Ezt hallván a szegény barát, igen megháborodik, és azon kezdi erősen az én uramat kérni, hogy ezt a csúfságot el ne szenvedje. De monda néki: Akkor is megmondottam volt kegyelmednek, hogy ne beszéljen olyan héjávalót, mert én igaz pápista ember vagyok, de mégsem hiszem el az ilyen bolondságot, hát a feleségem hogy hinné.

Bethlen Kata levele Teleki Lászlóhoz

(részlet)

Fogaras, 1759. május 21.

Méltóságos gróf, kedves édes Öcsémuram!

Minekelőtte kedves édes Öcsémuram ide tett más rendbéli leveletem felszakasztván megolvassná, olvassa meg ezt.

Hatalmas és csuda dolgot cselekszik a Jehova velem. Régtől fogva s nevezetesen szüret utántól fogva Istennek tetszéséből nyavalyám mind inkább súlyosodván rajtam, arra jutottam vala, hogy e folyó hónapnak csaknem kezdetétől fogva mind magam, mind a körülöttem járók úgy ítéltük rendszerint minden órában bekövetkező elaluvásomat.

[...]

Már mit akar a felséges Isten továbbra cselekedni velem, maga tudja, ha tetszik életem Istennek, nekem is tetszik, úgy pedig hogy csak a maga dicsőségére éljek, ha egyéb célja lenne életemnek, végyen el Isten mindjárt engem.

Ki nem írhatom édes Öcsémuram az Istennek útjait, melyeket szemléltetett régtől fogva, de kivált most én velem, megbeszélletem, de azt sem tudom. Magamban semmi vagyok, de erős az Istennek kegyelme által, Istenben dicsekedem, aki majd minden eszközök nélkül tette a szabadítást mostan körülöttem. Éltem ugyan holmi enyhítő házi eszközökkel, de ha a nyavalyámnak mivoltát meggondoljuk, s azon eszközöket, csak úgy járulhattak a természet után orvosoltatásomhoz, mint a күrtszó Jerikó kőfalainak bontásához. Doktor Baligha uram mellettem volt (ki is ma méne bé Szebenbe kedves bátyámurammal együtt) s valamit enyhítésre elkövetetett, mindent jó lélekkel, serénységgel, éjszakai körülöttem való stázsálással is elkövetett. Maga doktor uram is megvallja itt az Isten csudáját, a doktorok értelmet véghe-tetlenül felülmúló hatalmát. Nem ígér vala az ökegyelme ítéleteit még csak egy óráig való életet is nekem, sőt arra ment, hogy nyilván megmondá, az egész systemáját elrontotta az én állapotom.

Mindezeket ismét azért írom meg, hogy kedves Öcsémuram is a magáéival adjon dicsőséget az Istennek. Reménségem vagyon, hogy kedves Öcsémuram Isten segedelme által, ha csak arra az időre is leérkezik, mikor idvezült gróf Teleki Lajos uram tetemei eltemettetnek, és így azután bízom ahhoz is, kedves Öcsémuramékat megláthatom, ha Istennek tetszik életem, meglátván pedig, mindezeokról Isten nevét dicsőíti, hálaadással beszélhetünk bővebben.

[...]

Kedves menyemasszonyt atyafiságos szeretettel köszöntvén s Istennek tetszvéen életem, igen kívánom látni, úgyszintén kedves öcsémasszonyékat sógor urammal egybe köszöntöm atyafiságos indulattal.

Kedves ánygom, Bethlen Sámuelné asszonyom mellettem van, köszönti kedves Öcsémuramat egész szép úri házával atyafiságos szeretettel, Málnási uram mellettem igen elsajlódott, már most a lélek kezd visszajöni ökegyelmébe, alázatos bizodalommal igen alázatos köszöntése mellett magát ajánlja kedves öcsémuram nagyúri gratiájában. Ezek után Isten oltalmába ajánlom kedves Öcsémuramat, maradván

kedves édes Öcsémuramnak igaz atyafia, szolgálója:

ÁRVA BETHLEN KATA

Fagaras 21. Maji Anno 1759.

A kis pap azt ítéli, hogy ezen levelemet mennyországból írtam, a másikat pedig a földről.

Hátlapján Teleki László kezével: Kedves néném, méltóságos gróf Teleki Józsefné gróf Bethlen Kata asszonynak utolsó, tőlünk kegyes lélekkel elbúcsúzó levele, de dato Fagaras, 21^a Maji 1759.